

I. Indkredsning af begrebet ”unge med særlige behov for vejledning”: Love og teorier

Denne artikel giver et bidrag til afklaring af diskussionen om, hvad der forstås ved unge med særlige behov for vejledning.

Begrebet er centralt placeret i lovgivning om vejledning om valg af uddannelse og erhverv, men er vanskeligt at definere og afgrænse i praksis. Sammenhængen mellem definitioner og den vejledning, der modsvarer definitionen, er også kompleks. En logisk tilgang kunne tilsi, at

1. man udarbejder en præcis definition af, hvad der forstås ved særlige behov for vejledning eller hvem (hvilke grupper), der antages at have særlige behov for vejledning (det skal det enkelte UU gøre i dag)
2. derefter udformer man en metode til at identificere de unge med særlige behov for vejledning, måske som en screening
3. endelig sætter man tilpassede vejledningsstrategier og –metoder ind over for de identificerede, gerne placeret i forskellige målgrupper

Hverken Evalueringsinstituttets rapport om vejledningsindsatsen (Danmarks Evalueringsinstitut 2007) eller vores undersøgelser i Videncenter for Uddannelses- og Erhvervsvejledning (*se afsnit II: Identifikation af unge med særlige behov for vejledning: nuværende opfattelser og praksis*) finder, at det foregår således i praksis. Det er der mange gode grunde til, og nogle af dem samles i denne rapport. Her præsenteres og diskuteres, hvad der konkret forstås ved særlige behov for vejledning, hvilke overordnede forståelser, der er på banen, og hvilke konsekvenser det får for vejledningen.

Formålet er at kvalificere diskussionen i forhold til indsatsområderne

1. At diskutere og arbejde med definitioner – og relevansen af definitioner
2. Arbejde med identificering
3. Udvikling og differentiering af vejledning af unge med særlige behov for vejledning, herunder samarbejde dels mellem overgangsvejledere og gennemførelsesvejledere, dels mellem uddannelses- og erhvervsvejledere og de øvrige instanser, der er involveret i den unge

Grundsynspunktet er, at en identificering af særlige behov for vejledning kun er relevant, hvis den kædes sammen med en særlig vejledning.

Artiklen er opbygget således, at der indledningsvist præsenteres lovstof, der omtaler børn og unge med særlige behov for vejledning eller ”blot” med særlige behov, da disse begreber kan være overlappende og ofte blandes sammen. Derefter gennemgås nyere forskningsresultater, der diskuterer særlige behov hos unge i relation til målsætningen om, at 95 % af en årgang

skal gennemføre en ungdomsuddannelse. Også Evalueringsinstituttets fund og anbefalinger i forhold til børn og unge med særlige behov for vejledning behandles og diskuteres.

1. Lovgivningen om unge med særlige behov for vejledning

Fra gældende lov¹ om vejledning om valg af uddannelse og erhverv

Af lov om vejledning § 1 stk.2 fremgår, at

Vejledningen skal i særlig grad målrettes unge med særlige behov for vejledning om valg af uddannelse og erhverv

I bekendtgørelsen uddybes dette:

Vejledningens indhold, tilrettelæggelse og tidsmæssige placering afpasses efter den enkeltes behov

... med vægt på unge, der på grund af personlige forudsætninger, fysiske eller psykiske funktionsnedsættelser, etnisk baggrund eller andre forhold, har et særligt behov for vejledning

De særlige behov uddybes nærmere i et oplæg fra undervisningsministeriets konference den 11.-12. september 2006 af kontorchef Steffen Jensen, UVM. Der tales om målretning mod unge med særlige behov for vejledning, og ”særlige behov” uddybes fra bemærkningerne til lovforslaget som:

- svage personlige forudsætninger
- utilfredsstillende skolebaggrund
- vanskeligt ved at fastholde og gennemføre en uddannelse
- har modtaget specialundervisning i store dele af deres undervisningstid
- børn og unge med handicaps *kan* have særlige behov
- børn og unge med etnisk baggrund *kan* have særlige behov

På baggrund af dette skal de enkelte vejledningscentre (UU og Studievalg) selv fastsætte deres egen definition.

Der foreslås en række initiativer med fokus på unge med særlige behov, dels som tidlig og differentieret indsats i folkeskolen, (herunder individuelle og praksisnære undervisningsforløb for skoletrætte) dels brug af uddannelsesplaner (præcise krav til indholdet og brug i indledende fase af ungdomsuddannelserne). Også mentorordning for særligt udsatte og systematisk opøgende indsats efter folkeskolen nævnes som en metode. Bedre sammenhæng i vejledningen og opøgende vejledning nævnes som et tredje hovedområde.

¹ Forår 2007: Lov. nr. 298 af 30/04/2003 med tilføjelser og tilhørende bekendtgørelse (bekendtgørelse nr. 586 af 12/06/2006). Suppleret med Lov nr. 523 af 24/06(2005) § 20 og Lob. Nr.314 af 19/04/2006

Lov om ændring af lov om vejledning om valg af uddannelse og erhverv og forskellige andre love og om ophævelse af lov om brobygning forløb til ungdomsuddannelserne (Lov nr. 559 af 06/06/2007)²

I den nye lov om vejledning om valg af uddannelse og erhverv (i sin helhed gældende fra 1.8.2008) er de særlige behov endnu mere i fokus (ses i de udvalgte underpunkter):

§ 5 stk. 2:

- 1) der tilrettelægges en særlig indsats for elever fra 6. kl., der har en øget risiko for ikke at påbegynde eller gennemføre en ungdomsuddannelse*
5) elever i 9. kl., der skønnes at få særlige vanskeligheder ved overgangen til ungdomsuddannelserne, får bistand af en mentor, der kan støtte eleven i udviklingen af personlige og faglige kompetencer

I bemærkninger til lovforslaget (Folketinget, L171) beskrives, at indsatsen først og fremmest skal fokusere på de elever, der har de svageste forudsætninger, eller som er uafklarede i deres uddannelsesudvalg og dermed³ har størst risiko for at falde fra en ungdomsuddannelse.

Den tidligste indsats skal styrkes og målrettes unge med særlige behov. I 6. kl. skal der som nævnt sættes ind overfor unge, der har en øget risiko for ikke at påbegynde eller gennemføre en ungdomsuddannelse. Endvidere skal det sikres, at elever, der er skoletrætte eller af anden grund ikke får udbytte af undervisningen, får mulighed for at deltage i forløb væk fra skolen med henblik på at få afklaret deres uddannelsesvalg og udvikle faglige og personlige kompetencer. Desuden skal det være muligt, at unge, der ikke har tilstrækkelig voksenkontakt og derfor⁴ har brug for opfølgning i hverdagen, allerede i 9. kl. får bistand fra en mentor.

Det bemærkes i forhold til en tidlig indsats, at UU er ansvarlig for, at der ud fra en samlet bedømmelse af den unges situation foretages en vurdering af, om den unge har en øget risiko for ikke at påbegynde eller gennemføre en ungdomsuddannelse. Vurderingen foretages på baggrund af samarbejde med den enkelte skole om den enkelte elev baseret på lærernes vurderinger, herunder faglige standpunkter, elevens fravær, elevens hjemlige forhold mv. For disse elever tilrettelægges en kompenserende indsats i et samarbejde med skolen, UU og den unges forældre. Indsatsen vedrører såvel det undervisningstilbud, som eleven modtager i folkeskolen, som den ekstra vejledning, der sættes i værk i forlængelse heraf. Indsatsen kan iværksættes fra 6. kl.

I 8. og 9. kl. følger UU-vejlederen den unge med individuelle samtaler, hvor der følges op på uddannelsesplanen. Der sker en differentiering af vejledningsindsatsen, således at den rettes mod elever, som skønnes at have vanskeligheder med at vælge og blive fastholdt i uddannelse, hedder det videre i kommentarerne til lovforslaget, der nu er vedtaget.

² Og Bekendtgørelse af lov om vejledning om valg af uddannelse og erhverv (LBK nr. 770 af 27/06/2007)

³ Her er indbygget en kausalitet, som kan problematiseres, se senere

⁴ Se ovenfor (punkt 3)

Bekendtgørelse om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand (BEK nr. 1373 af 15/12/2005)⁵

I lov om vejledning tales der om unge med særlige behov for vejledning – ”unge med særlige behov”, som det ofte forkortes til. Det giver anledning til misforståelser og uklarheder, da dette også er en betegnelse i loven om specialpædagogisk bistand. Bekendtgørelsen om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand har til formål jf. §1 stk. 2 at fremme udviklingen hos elever med særlige behov, herunder at eleverne ved skolegangens ophør har forudsætninger for fortsat uddannelse eller for beskæftigelse.

Der tales om børn, hvis ”udvikling kræver en særlig hensyntagen eller støtte”.

Kommentar

I den hidtil gældende lovgivning, som udlagt af kontorchef i Undervisningsministeriet Steffen Jensen, er de elever med særlige behov for vejledning, der er lettest at identificere, børn fra specialundervisningen eller med en utilfredsstillende skolegang.

Grupper, der måtte have særlig behov for vejledning, er naturligvis overlappende med de, der har særlige behov i forhold til eksempelvis specialpædagogisk støtte eller handicappede i bredeste forstand. Men man skal holde tungen lige i munden, når der tales om særlige behov.

I den nye lov skærpes opmærksomheden på de unge i 6. kl., hvor det skal vurderes, hvem der har øget risiko for ikke at påbegynde eller fuldføre en ungdomsuddannelse. Identificeringen foretages af UU i samarbejde med lærerne og omfatter udover faglige standpunkter en vurdering af elevens hjemlige forhold. Det sidste er en interessant parameter, hvad skal man nærmere vurdere hvordan? Formålet skal være at igangsætte en kompenserende indsats (altså en mangel, der skal afhjælpes). Det skal ske i samarbejde med forældrene, men den unges egen rolle er ikke omtalt⁶. Det er interessant i relation til, hvordan man forestiller sig vejledningsindsatsen i de ældste klasser, der skal rettes mod elever, som skønnes at have vanskeligheder med at vælge og blive fastholdt i uddannelse.

Service-loven

Børn med særlige behov er også defineret af kommunerne i forhold til Serviceloven. (Bekendtgørelse af lov om social service LBK nr. 58 af 18/01/2007).

I nogle kommuner opererer man med et ”betyringsbarometer” og en ”børnelineal”, i forhold til at være opsøgende i relation til Serviceloven, hvor børnene defineres ved at ”have særligt behov for støtte”. Et eksempel gives fra Nykøbing Falster i en handleguide for ”Børn og unge med særlige behov”.

”Børnelinealen” tager udgangspunkt i:

- Belastninger, som barnet udsættes for i dets omgivelser
- Barnets egen modstandskraft
- Støtte som er at finde i barnets omgivelser.

⁵ Og Bekendtgørelse om lov om folkeskolen (LBK nr. 1049 af 28/08/2007)

⁶ En afklarethed om uddannelsesvalg kan man vel vanskeligt forvente af denne aldersgruppe (12 år!)

Børn med særlige behov er børn:

- hvis måde at være på bekymrer os
- hvis omgivelse/netværk bekymrer os
- der ikke altid har tiltro til eget værd...
- med brug for meromsorg, støtte til at tackle...

Ud fra dette afgrænses almindelige kompetente børn, risikobørn, truede børn og problembørn. De sidste tre grupper har særlige behov.

Diskussion af særlige behov i relation til henholdsvis serviceloven og folkeskolelovens specialundervisning

De særlige behov i relation til henholdsvis serviceloven og folkeskolelovens specialundervisning diskuteres af Bryderup m.fl. 2002. Der kan ses en række paralleller. De særlige behov defineres ikke skarpt i serviceloven. De kan ifølge lovgivningen først formuleres efter en grundig undersøgelse af barnets opvækstvilkår, som bl.a. kommer til udtryk i den sociale handleplan. Tilsvarende for børnenes særlige behov i undervisningen. Forfatterne sammenfatter (side 88), at behov i begge forståelser knyttes til individet, der i kraft af disse behov har brug for særlig støtte. Den særlige indsats skal forsøge at kompensere for og normalisere opvækstvilkår og indlæringsbetingelser. De særlige behov betragtes som forskellige ”mangler”, som er knyttet til individet som mere eller mindre statiske tilstande. En diagnostisk beskrivelse af problemerne. Der ligger dermed en risiko for, at de ressourcer og potentialer, som børnene har, ikke tænkes ind i en kompetenceudvikling, der kan forøge deres aktuelle og fremtidige handle- eller valgmuligheder.⁷

Det samme kan man risikere omkring de særlige behov for vejledning.

Et diagnose- eller ”mangelsyn” kan også sløre for et kritisk blik på institutionernes, herunder især skolernes medvirken til konstruktion af ”særlige behov”. Undervisningsinspektør Jørgen Hansen (1999) fra UVM’s Kontor for børn, unge og voksne med særlige behov, beskriver ”de svage”~ ”gruppen med særlige behov”, som en gruppe, der konstrueres af skolerne. De særlige behov er alene udtryk for, at de pågældende personer ikke kan få et udbytte af den undervisning, som den givne uddannelse nu engang anser for at være relevant og tilstrækkelig. Der peges på fire forhold, som volder problemer for en del, når de skal undervises og uddannes:

- De krav, der stilles til læse-, skrive og stavefærdigheder
- De krav, der stilles til disciplineret, motiveret og engageret opførsel
- De krav, der stilles til abstrakt tænkning, teoretisk overvejelse, kort sagt intellektuel formåen
- De krav, der stilles til sensoriske funktioner som syn, hørelse, tale, bevægelighed

De egentlig handicappede udgør et mindre problem af de 15-20 %, som udgør uddannelsernes restgruppe, fordi deres særlige behov er indlysende, fremhæver Jørgen Hansen.

⁷ Det må dog bemærkes, at i den nyeste udgave af serviceloven (2007) lægges der vægt på inddragelse af den unge, og undersøgelserne skal ske efter en helhedsbetragtning, der skal afdække ressourcer og problemer hos barnet, familien og netværket. Formuleringer, der lægger op til en mere systemisk tankegang

Grupper med disse særlige behov, eller rettere diagnoser, der giver anledning til særlige behov i uddannelsessystemet eller som kan være afskåret fra at søge specifikke jobs efter endt uddannelse, defineres på EMU - elektronisk mødested for undervisningsverdenen. Her går spektret fra autisme over lungelidelser til udviklingshæmmede, i alt ca. 30 definerede (diagnosticerede) grupper.

Foreløbig opsamling af relevante love

Vejledningslovens begreb ”unge med særlige behov for vejledning” er ikke klart defineret eller afgrænset. Dog antages unge med særlige behov i forhold til undervisning også at have særlige behov for vejledning. Behovet placeres i lovgivningen hos barnet, der så skal støttes via særlige indsatser. Det kan være vanskeligt at forholde sig præcist til særlige behov for vejledning, både hvor disse behov kædes sammen med andre særlige behov, og hvor der ”kun” er tale om særlige behov for vejledning om uddannelse og erhverv.

Begrebsforvirringen afspejles i praksis og kan bl.a. ses igennem, hvordan UU-erne og ungdomsuddannelserne fortolker spørgsmålet om, hvem der har det særlige vejledningsbehov. *(Der henvises til vores undersøgelse, refereret i afsnit II, ”Identifikation af unge med særlige behov for vejledning: nuværende opfattelser og praksis”).*

Vejledningslovens fokus på de særlige behov for vejledning skulle gerne udmøntes i vejledningspraksis. Et særligt behov for vejledning må modsvares af en særlig vejledning. I det følgende afsnit gennemgås nyere forskning med fokus på, hvad den kan bidrage med i diskussionen om særlige behov for vejledning sat i relation til, hvilken vejledningsindsats, der skal til for at få flest mulig unge til at gennemføre en ungdomsuddannelse.

2. Teorier om unge, deres behov og målsætningen om, at 95 % af en årgang får en ungdomsuddannelse

Pædagogik for unge med særlige behov

Bogen *Pædagogik for unge med særlige behov* (Jensen og Gudmundsson 2005) bidrager væsentligt til flere deldiskussioner i relation til vejledning af unge med særlige behov for vejledning, selvom vejledning kun udgør en mindre del af bogens indhold. Den forsøger at definere og diskutere unge med særlige behov i en pædagogisk social forståelse med fokus på, at op mod 20 % ikke gennemfører en ungdomsuddannelse. Det samme problem som ligger til grund for opmærksomheden på unge med særlige behov for vejledning i loven om vejledning. Det, der kaldes ”restgruppe-problematikken”.

I det følgende refereres hovedindholdet i Jensen og Gudmundsson for, hvad der måtte være relevant i forhold til unge ”med særligt behov for vejledning”.

”Restgruppen”

Der er ikke sket nogen særlig øgning i andelen, der gennemfører en ungdomsuddannelse siden starten af 90’erne, men det fremhæves, at der i dag er flere (90 %), der påbegynder en ungdomsuddannelse, men til gengæld også flere, der falder fra (sammenlignet med 70’erne).

Restgruppediskussionen er blevet fornyet som en tendens til at se social marginalisering som et nødvendigt onde i det senmoderne, mener forfatterne. ”En tung gruppe, der ikke har ressourcer til at deltage i videnssamfundet”. Denne forståelse anfægtes i bogen. Social-arvforståelsen, hvor man nærmest forventer, at forældrenes problemer automatisk videreføres til børnene, afvises også⁸.

Teorier om risikosamfund, det reflektivt moderne og det flydende moderne (Beck, Giddens, Sennett, Bauman) modstilles Bourdieu og Erik Jørgen Hansens empiriske undersøgelser. En forståelse, der lægger vægt på individualisering sættes op mod en forståelse, der lægger vægt på reproduktion af sociale uligheder. Det foreslås, at individualisering og valgbiografi måske først og fremmest drejer sig om nye måder at forstå og (frem for alt en måde at fortælle om sit liv på), mens sorteringsmekanismerne er uændrede.

Det kritiseres, at man ud fra eks. Lash og Ziehe kan forstå den afgørende forskel mellem succes og fiasko som afhængig af, om individerne er fleksible i forhold til stadig ændrede livsvilkår. ”Man ser det, man fokuserer på, og ser så ikke de kreative løsninger, som marginaliserede grupper ofte finder på.”

Det pointeres, at kravet om viden (videnssamfundet) er en diskurs, som mange har interesse i at fremføre, hvor det hævdes, at uddannelse er blevet det vigtigste middel til at opnå anerkendelse, status og indtægt. Forfatterne medgiver, at unge uden ungdomsuddannelse utvivlsomt er blevet mere trængt, men hævder, at ufaglærte jobs ikke er ved at forsvinde, selv om de måske er blevet mere ustabile.

Unge med særlige behov

Synspunktet hos Jensen og Gudmundsson er, at langt de fleste unge er i stand til at gennemføre en hel eller en delvis ungdomsuddannelse, selvom diagnoser og ”fordomme” burde sige det modsatte.

Institutionerne⁹, som bogen beskæftiger sig med, retter sig mod den del af ungdommen, der har behov for særlig støtte for at klare overgangen til en voksentilværelse¹⁰. Det pointeres, at målgruppen er heterogent sammensat – der findes ikke enkle forklaringer eller kategoriseringer. Nogle af de unge bliver præsenteret gennem kvalitative interviews for at demonstrere kompleksiteten i ”de særlige behov”. Der kan både være tale om unge med ”klassiske” handicaps, eller specialklasseelever, men også i høj grad om unge med særlige behov, som falder under serviceloven.

De 60 biografiskitser, der er samlet, repræsenterer unge, der har fået etiketten ”bogligt svage”. Men også denne betegnelse dækker over meget forskelligt:

- ”ordblinde”
- svagt begavet/sent udviklet
- fødselsskader/definerede handicaps
- kroniske sygdomme, nedsat præstationsevne, forsinket personlig udvikling

⁸ Se mere i Ejrnæs, M. 2006

⁹ DHI-netværket: Den helhedsorienterede indsats

¹⁰ En ny og mere brugbar definition på målgruppen?

Derudover fremhæves det, at de boglige svagheder ofte i en vis grad bundes i andre forhold, nemlig: Dysfunktionelle familier, ensomhed, utilfredsstillende skolegang og en omtumlet tilværelse.

Materialet understøtter, at man skal være forsigtig med diagnoser – det er først i de forskellige forløb, som de unge deltager i, at deres evner viser sig og udvikles. Diagnoser skal ikke afvises, men afvejes og perspektiveres i forhold til en løbende afdækning af den unges ressourcer og potentialer.

En vigtig pointe er, at unge forandrer sig i mødet med tilbud, der rummes i en helhedsorienteret indsats. Derfor skal man ikke kun se på den unge isoleret. Hvis der f.eks. skal ske ændringer på arbejdsmarkedet, kræves mere speciel forberedelse, direkte møntet på de virksomheder, der ved fælles indsats mellem ung, vejleder og virksomhed kan komme inden for rækkevidde. Både unge og arbejdspladsen må afstemme deres forventninger. Der må også trækkes på det familiære bagland.

Desuden tyder de indsamlede fortællinger på, at indsatsen tidligere burde rette sig mod erhvervede skader, som kommer til udtryk i misbrug og psykiske forstyrrelser. Unge kan have været passive medpassagerer i uddannelsesforløb pga. nævnte.

Det fremhæves, at indvandrerunge kan have de samme problemer som etnisk danske, men i stærkere grad. Krav om refleksivitet i forhold til forskellige systemer og kulturer og om individuel kompetence til at tackle modsigelsesfyldte betingelser stilles til alle og i ekstrem grad til indvandrerbørn.

Problematiske familieforhold som vanskelige skilsmisser, psykisk sygdom, misbrug mm. var gennemgående i materialet – det vil sige, at børnene ville kunne kategoriseres som ”risikobørn”, (der henvises til Schulz-Jørgensen), men forfatterne afviser igen social-arvtankegangen, idet det kun er 5-20 % af ”risikobørnene”, der gentager forældrenes problematiske adfærd! Så ”risiko” er langt fra ensbetydende med, at der opstår problemer.

Historierne fortæller om ensomhed, om vanskeligheder ved at udvikle gode relationer til jævnaldrende, om kompensation for lavt selvværd ved at udvikle urealistiske selvbilleder. Om mangel på netværk, om nye former for social marginalisering og om begrænset social kapital - ikke blot i kraft af en begrænset omgangskreds. De unge er ikke hjemmefra eller fra deres problematiske skolegang blevet udstyret med evner til at skabe sociale forbindelser og relationer. Derfor bliver rum for fællesskabsdannelser i institutionerne vigtigt, mener forfatterne.

Desuden er de fleste unge i undersøgelsen ”praktisk orienterede” eller beskriver sig selv (eller beskrives som) som ”hyperaktive”. Men ofte blokerer kommunikations- og samarbejdsvanheligheder for en udvikling af den praktiske orientering. Barriererne i forhold til udvikling og overgang til voksenlivet behøver altså ikke at være ”boglige”.

Kortlægning af de unge?

Jensen og Gudmundsson gennemgår danske forskningsresultater, der vedrører ”unge med risiko for at havne i restgruppen”.

Forskningsrapporterne om unge uden ungdomsuddannelse fra AKF kritiseres. Rapporternes konklusion om, at de unges frafald skyldes forældrenes manglende ressourcer, de unges svage boglige færdigheder i grundskolen og deres holdninger, er muligvis rigtig, men man har ikke undersøgt andre faktorer, påpeges det!

Jensen og Gudmundsson omtaler to nyere ph.d.-afhandlinger, der forsøger sig med en kategorisering eller ”kortlægning” af unge, der ikke går den lige vej gennem uddannelsessystemet.

Ulla Højmark Jensen ¹¹ har, på basis af en Bourdieu-inspireret analyse af 49 unge, som hun har interviewet, udviklet en kategorisering af unge, der ikke går i gang med en ungdomsuddannelse.

Hun opstiller fire typer på baggrund af de unges henholdsvis sociale og kulturelle/økonomiske forhold:

- de opgivende
- de praktiske
- de vedholdende
- de flakkende

På baggrund af analysen giver hun forslag til forskellige støtte- og vejledningsforanstaltninger og fremhæver, at forskellige grupper af unge har behov for forskellige af disse foranstaltninger.

Også Noemi Katzenelson ¹² forsøger at kortlægge de unge, her fra aktiveringsprojekter. Hun skelner mellem fire forskellige arbejdsorienteringer:

- en klassisk
- en diffus
- en mulighedsforstyrret
- en interessestyret

Begge forskere kritiseres af Jensen og Gudmundsson for deres typologier. Især kritiseres det, at bestemte sammenfald i unges baggrund og orientering bliver til en etikette, som hænges på de unge. Hermed forsimples den mangfoldighed, der gør sig gældende, og det komplekse samspil mellem de unges forudsætninger/orienteringer og de institutionelle rammer, som afføder meget individuelle løbebaner. Også som vejledning for det pædagogiske arbejde bliver etikette-tilgangen problematisk. Det gælder om ikke at stemple enkelte unge som eksempelvis ”vedholdende”, men om at fokusere på de unikke mosaikker af baggrund, adfærd, barrierer og ressourcer. Eksempelvis er der stor forskel på, om ”boglige svagheder” hænger sammen med en praktisk orientering eller med et lavt selvværd.

¹¹ Se f.eks. Jensen, Jensen, Pilegaard 2005

¹² Katzenelson 2004: Dømt til individualisering

Kommentar

Jensen og Gudmudssons arbejde problematiserer den logik, der blev præsenteret i starten af artiklen her: Definer særlige behov, identificer de unge, der måtte være bærere af de særlige behov og vejled dem i forhold til disse. Forfatterne ligger mere på linie med Hansen 1999, der mener, at det er de krav, der stilles af skolerne, som (med)skaber de særlige behov. I denne forståelse lægges der vægt på, hvordan systemerne møder de unge. Derudover fremhæves kompleksiteten i de særlige behov. Dvs. at en tilgang, som repræsenteret af Jensen, afvises. Den kan ellers virke tillukkende (operationaliserbar), idet man efter sortering af de unge i fire kategorier, kan målrette vejledningsindsatsen derefter.

Jensen og Gudmudsson anbefaler selv en vidensudvikling, der omfatter undersøgelser af de unges møde med det brede spektrum af ungdomsuddannelser rettet mod det segment, som ikke går lige igennem de ordinære ungdomsuddannelser. En øget fokusering på de unges medbestemmelse i læringsprocesserne ses som et "must". Ligesom en styrkelse af unges valgkompetencer gennem en intensiveret vejledning. Generelt plæderes for "moderne vejledning" (side 132), hvor det væsentlige er skiftet fra "vejlederen som ekspert" til "den unge som selvvejleder". Især en aflivning af vejlederen som kontrolinstans vurderes som vigtig for målgruppen.

En af rapportens anbefalinger er, at den samme vejleder følger den unge, indtil hun har etableret sig i voksenlivet. Der anbefales en generel efteruddannelse af vejledere med henblik på at få øget indsigt i "de unge med særlige behov"s situation og muligheder. Ideer til vejledningsformer også integreret i undervisning er antydnet i bogens kapitel 4.

Unge veje mod ungdomsuddannelserne, i relation til unge med særlige behov for vejledning

Den største og mest aktuelle datasamling om unges uddannelsesvalg præsenteres af Pless og Katznelson 2007. De har foretaget en tre-årig forløbsundersøgelse af unges overgang fra grundskolen og videre, hvor det i høj grad er de unge, der gives stemme. Resultaterne opsamles i slutrapporten *Unge veje mod ungdomsuddannelserne*. Det er bemærkelsesværdigt, at rapporten i store træk fremfører de samme konklusioner som Jensen og Gudmundsson.

I forhold til vejledning understreges behovet for en kvalificering af, hvad der forstås ved unge med særlige behov for vejledning, samtidig med at det fremhæves, at gruppen ikke lader sig snævert afgrænse. De fleste unge har på et tidspunkt behov for vejledning, og behovet er foranderligt. Undersøgelsen viser, at på blot et år kan en ung bevæge sig fra en udsat vejledningskrævende position til at finde plads i uddannelsessystemet – og omvendt! Rapporten giver alligevel nogle bud på hvilke unge, der kan have særligt behov for vejledning, men lægger i beskrivelserne vægt på det kontekstuelle, samspillet med uddannelserne:

- Fagligt udsatte unge (med under 7 i karakter) – som udfordrer de stadigt højere boglige krav i det formelle uddannelsessystem
- Unge der har problemer udover det faglige – som udfordrer de professionelles samarbejdskompetencer samt rummeligheden i uddannelsessystemet
- Uafklarede unge med nydansk baggrund – udfordrer også rummeligheden og har større behov for vejledning i overgangen

- Og endelig også unge i den faglige midtergruppe, som kan være svære at få øje på for vejlederne, men som måske har lav faglig selvtillid, er i klemme mellem egne ønsker og forældres forventninger eller af andre grunde oplever uddannelsesvalget særligt vanskeligt

Pless og Katznelson angiver, at de særlige behov for vejledning kan være forbundet med en række indikatorer, hvor forældrenes uddannelsesniveau sammen med de unges karakterer er afgørende. Samtidig fremhæves, at der er forbindelse mellem en række indikatorer, hvor det ikke er til at drage årsagssammenhænge. Generel skoletrivsel, social baggrund, karakterer mm. Man kan kun sige, at der er en indikation på hvilke unge, der kan siges muligvis at have et større behov for vejledning end de unge, der ikke er præget af disse indikatorer.

Desuden er det svært allerede i 8. kl. at se, hvem der vil finde overgangen vanskelig¹³. Forfatterne pointerer, at afgrænsningen kræver vejlederens subjektive, men professionelle dømmekraft. Derfor er det påkrævet med en generel drøftelse og erfaringsudveksling i vejlederkredse om, hvem de udsatte unge er. Forfatterne gør opmærksom på, at konsekvensen af udpegningen kan være stigmatisering, som kan føre til yderligere forværring af den unges situation, fordi hun mødes med negative forventninger. Endelig rejses spørgsmålet om, hvad vejlederne rent faktisk har at tilbyde de mere udsatte unge.

De unges muligheder efter 9. kl. diskuteres i et kapitel om unge uden for det formelle uddannelsessystem. De unge udtrykker selv rådvildhed. Flere er for fagligt svage til at gå i gang med en ungdomsuddannelse, og mange er meget skoletrætte. De voksne omkring de unge vil gerne have, at de fortsætter i uddannelse, og så bliver 10. kl. den eneste legitime løsning. Men rapporten rejser spørgsmålet, om ikke det kunne være bedre at få en pause fra uddannelsessystemet og få andre positive erfaringer, hvis man kun har negative skoleerfaringer. Ikke at en tur på arbejdsmarkedet i sig selv er løsningen i forhold til at honorere de krav og forventninger, der stilles i uddannelsessystemet. Men med støtte fra vejledere kunne det måske være et trin.

Med ønsket om at sikre alle unge en erhvervskompetencegivende uddannelse kommer man til at fokusere ensidigt på de unges (manglende) evne til at passe ind i uddannelsessystemet. Også Pless og Katznelson antyder (som Jensen og Gudmundsson), at problemerne med at få nedbragt "restgruppen" omhandler systemernes manglende evne til at rumme og ramme den brogede skare, de unge udgør. Der er behov for en diskussion af, hvordan man kan udvikle uddannelsesstilbud, der kan hjælpe denne brogede flok ind i mere kompetencegivende forløb.

Kommentar

Rapporten skærper opmærksomheden på, at de særlige behov for vejledning også kan ligge hos den faglige midtergruppe. Vel ikke så mærkeligt, da det er en stor gruppe! Uafklarede, forvirrede eller unge på "klasserejse" nævnes som repræsentanter. Måske er det også her gymnasiet er en mulighed, men ikke er det oplagte valg – og hvad skal den unge så stille op?

Bemærkningerne om de begrænsede uddannelsesmuligheder kan videreføres som en fundamental kritik af vores uddannelsessystem. Efter 9. kl. kan du groft sagt vælge mellem en form

¹³ For ikke at tale om 6. kl!

for gymnasial uddannelse og en form for EUD. EUD lægger op til, at du skal være arbejds-markedsparat, parat til et "voksenliv", hvor du har valgt din bane. Gymnasiet lægger op til mere skole. Hvad hvis du som 16-årig ikke føler dig voksen-ansvarlig og heller ikke har lyst til mere skole af stort set den samme slags?

Forfatterne angiver, at konklusionerne peger på et behov for at afdække et mere overordnet spørgsmål om vejledernes og vejledningens rolle. Det handler bl.a. om hvor "udsatte og sårbare unge" skal kunne henvende sig, men også om dilemmaet med at være kontrolinstans overfor rollen som den unges advokat.

Rapporten fremhæver vejledningsbehovet hos unge, der har svære sociale problematikker, men spørger selv om det er en vejledningsopgave eller en opgave for de sociale myndigheder. En væsentlig problemstilling i forhold til samarbejde omkring de "særlige behov".

Evalueringsinstituttets evaluering af vejledningsindsatsen

Danmarks Evalueringsinstitut har i 2006/2007 evalueret vejledningsindsatsen med fokus på reformen, der blev igangsat efter 2003-loven. Her gennemgås rapporten med vægt på, hvad der siges i forhold til identifikation og vejledning af unge med særlige behov for vejledning.

EVA anbefaler - som det måske vigtigste - en systematisk dataoverførsel mellem overgangsvejlederne og uddannelsesinstitutionerne med oplysning om, hvorvidt der er behov for at støtte den pågældende unge. Dette angives som "en forudsætning for at nå gruppen af unge med særlige behov for vejledning som netop er defineret ved deres behov for støtte" (side 10).

Formålet er både

- at skabe progression i vejledningen og
- sætte hurtigt og målrettet ind med støtte, f.eks. ved ordblindhed

Det anbefales, at UVM i samarbejde med forskningsverdenen og UU udarbejder en definition af, hvilke unge der har særligt behov for vejledning, idet den nuværende afgrænsning ikke er tilstrækkelig til at prioritere og fokusere vejledningsindsatsen. Det giver usikkerhed om både

- Hvem målgruppen er
- Hvad det betyder for vejledningen af målgruppen og for andre unge, når afgrænsningen skal omsættes til praksis

Der anbefales en fælles definition med lokalt udarbejdede mål på det enkelte UU. Det fremhæves, at de unge med særlige behov for vejledning ikke blot skal have mere vejledning end andre, men også anderledes vejledning. Centrene skal differentiere redskaberne, aktiviteterne i vejledningen og omfanget af dem.

EVA mener, at det er et problem, at vejlederne har vanskeligt ved at definere hvilke unge, der har særligt behov for vejledning, og at de ikke automatisk har kontakt med disse unge. Det angives derudover, at vejlederne vægrer sig ved at prioritere vejledningsindsatsen. EVA mener, at også gennemførelsesvejlederne på ungdomsuddannelserne skal have ansvar for at iden-

tificere unge med særlige behov for at understøtte en differentieret vejledningsindsats (der stadig skal udføres af centrene).

Det, der har været tydeligt for EVA, er mangelen på sammenhæng i vejledningen, som ses som den grundlæggende forudsætning for, at der kan være progression og kontinuitet i vejledningsindsatsen – ikke mindst i forhold til gruppen af unge med særlige behov for vejledning. Der er generelt tvivl om rolle- og ansvarsfordelingen bl.a. mellem UU-centrene og gennemførelsesvejlederne på ungdomsuddannelserne.

Kommentar

Anbefalingerne rejser en generel overgangsproblematik i forhold til overførsel af informationer. Det giver en risiko for at fastholde eleven i en konstruktion af vanskeligheder, der er skabt i den afleverende institution. Modsat er der risiko for spild af kostbar tid, hvor støtte kunne være sat ind, f.eks. i forhold til ordblindhed. Der er forskel på at overføre viden om egentlige diagnoser (handicaps eller lignende) og mere subjektive opfattelser af eksempelvis social utilpassehed.

Der er konstruktive perspektiver i hurtig tilbagemelding fra ungdomsinstitutionerne til UU-vejlederen. Den unges situation kan tages op med en person udenfor skolemiljøet i samarbejde med skolen, hvilket ideelt set giver mulighed for dialog på tværs. Derudover får UU-vejlederen indblik i vilkårene på den pågældende uddannelse.

EVA's opsamling på, hvordan UU-erne definerer og identificerer unge med særlige behov for vejledning:

Baggrunden for EVA's anbefaling om udarbejdelse af en fælles definition er bekendtgørelsens tekst om, at vejledningen skal tilpasses efter den enkeltes behov med vægt på unge, der pga. personlige forudsætninger, fysiske eller psykiske funktionsnedsættelser, etnisk baggrund eller andre forhold har et særligt behov for vejledning. Dette er vanskeligt at operationalisere, som det fremgår af nedennævnte oversigt, og EVA fremhæver da også i tråd med Pless og Katzenelson (side 158), at et særligt behov for vejledning ikke er en absolut størrelse, f.eks. kan den enkeltes behov ændre sig over tid.

- Unge uden for uddannelsessystemet eller som er frafaldstruede har særligt behov for vejledning; her kan der være et problem i at få oplysninger om de frafaldstruede eller oplysningerne gives for sent. (EVA anbefaler her en underretningsforpligtelse, og f.eks. en fast procedure i forbindelse med for højt fravær på ungdomsuddannelserne.)
- UU-centrene vurderer også, at de unge som modtager specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand efter folkeskolelovens § 20 har særlige behov for vejledning.
- Afgrænsningen bliver vanskelig, når det drejer sig om de unge, der modtager almindelig undervisning. Det anbefales (som der også står i den nye lov), at undervisning/vejledning i 6.-10. kl. skal differentieres, så nogle unge i samme klasse får anderledes eller mere vejledning end andre.

EVA nævner, at UU-centrene kan være bange for, at en for snæver definition vil udelukke nogle unge, og at vejlederne har vidt forskellige opfattelser af hvilke unge, der har særligt behov for vejledning. Evalueringen viste også, at vejlederne måske mere brugte erfaring og ”mavefornemmelse” end udarbejdede definitioner.

Som eksempler på en mere systematisk tilgang nævnes, at UU-Århus har udviklet et screeningsredskab med forskellige indikatorer. Redskabet kan anvendes af den enkelte vejleder i samråd med klasselæreren, ligesom ressourcerne er fordelt efter sociale kriterier, f.eks. skoler med mange tosprogede får tildelt mere vejledning. I Vejle har centerets medarbejdere været på et kursus for at definere de særlige behov for vejledning.

Et udvidet vejledningsbegreb?

Af fundamental betydning for nytten af arbejdet med at identificere og udforme særlige vejledningsformer for unge med særlige behov for vejledning er, hvad man kan vejlede disse unge ind i.

Vejledning handler ikke blot om, hvad der sker mellem vejlederne og den enkelte unge. EVA anfører på linie med Pless og Katznelson at i forhold til at tilrettelægge en differentieret vejledningsindsats over for unge med særlige behov, er det afgørende at arbejde med et udvidet vejledningsbegreb¹⁴. Det betyder bl.a., at man bør kombinere den vejledning, der søger at hjælpe de unge med at vælge mellem de eksisterende uddannelses tilbud, med en vejledning, der fokuserer på, at der også skal skabes nogle uddannelsesmuligheder, der passer til de unges behov og forudsætninger. Den form for vejledning fokuserer på, at uddannelsessystemets rammer og indretning er med til at skabe problemer for de enkelte unge. Det betyder, at vejlederen bør fungere som den unges advokat, f.eks. ved at opsamle erfaringer med forskellige grupper af unge og gå i dialog med skoleledere og med arbejdsmarkedets parter om etablering af uddannelsesforløb, der kan rumme en bredere gruppe af unge.

De anfører endvidere, at arbejdet med det udvidede vejledningsbegreb understreger, at vejledning er mere end kollektiv og personlig vejledning. Det indebærer, at vejlederne skal have tid til at arbejde med kompetenceudvikling og med at sikre og udvikle kvaliteten af indsatserne.

Evalueringens instituttet anbefaler UU-erne at diskutere og opstille mål for vejledningens indhold og rolle. Diskussionen kan have

- et normativt fokus (hvad er god vejledning)
- et ressourcemæssigt fokus (hvad er effektiv vejledning i forhold til at udnytte ressourcerne bedst muligt) og
- et virkningsmæssigt fokus (hvad er effektiv vejledning i forhold til at mindske frafaldet på ungdomsuddannelserne)

Den fokuserede indsats på elever med særlige behov for vejledning behøver ikke at betyde, at nogle slet ikke får vejledning, men at ikke alle får personlige samtaler hvert år fra 6. til 10.klasse, fremhæver EVA. For at opnå bedre ressourceudnyttelse opfordrer EVA til udvikling af redskaber og metoder til kollektiv vejledning. Det anbefales også, at vejlederne ikke blot kan identificere elever med det største behov for vejledning, men også bidrage til at personer

¹⁴ Hvad EVA mere præcist mener med det udvidede vejledningsbegreb er uklart

med afgørende indflydelse på elevens uddannelsesvalg også har forudsætninger for at rådgive eleven. Udover forældre nævnes lærere med ansvar for UEA-orienteringen. Det bemærkes dog, at disse lærere kan opleve at UEA-orienteringen sker på bekostning af anden undervisning, og at det er uklart, hvad UU-vejlederne, skolen og til dels eleverne forventer sig af dem.

Kommentar

Der er megen ressource- og prioriteringstænkning i EVA's beskrivelse af identifikation og vejledning af unge med særlige behov for vejledning. Jævnfør Pless og Katznelson kan man spørge, om de tilsyneladende afklarede ikke skal udfordres? At vælge noget kan være at vælge et helle for at få fred eller blot udskyde valget (gymnasiet giver fred i tre år, men så viser det sig måske, at man ikke kan se sig selv i en videregående uddannelse).

Generelt ville EVA gerne kunne sige noget om "hvad der virker" i forhold til vejledning. Derfor efterlyses registrering og dokumentation, så man kan se sammenhængen mellem vejledningen og den unges valg og gennemførelse af uddannelse og erhverv. Dette ville give viden om hvad der virker, især når centrene skal målrette støtte til unge med særlige behov for vejledning.

Dette lyder som en noget urealistisk fremstilling af komplekse problemstillinger, også sammenholdt med, hvad EVA selv skriver i sin præsentation af foreliggende evaluering (side 19), nemlig at vejledning af uddannelse og erhverv er en kompleks evalueringsgenstand, der rummer mange forskellige aspekter. Den unges valg påvirkes af sociale, økonomiske og personlige forhold. Det er også svært at trække grænsen mellem egentlig vejledning og den unges øvrige samtaler, f.eks. med forældrene. Vejledningen i sig selv er heller ikke en isoleret proces. Flere mennesker er inde, og den unge kan selv søge viden.

Side 20 erklæres det, "at evalueringsgenstandens kompleksitet og omfang gør det vanskeligt at pege på præcis hvilke tiltag i vejledningen, der virker for hvem og under hvilke omstændigheder de virker. Det gælder både i forhold til at afgøre hvad der er god vejledning for den enkelte unge, og hvad der skaber gode rammer for denne vejledning". Dette må være et generelt vilkår, som også vejlederne arbejder under.

Sammenfatning

Formålet med artiklen var at kvalificere diskussionen i forhold til indsatsområderne igennem

1. At diskutere og arbejde med definitioner – og relevansen af definitioner
2. Arbejde med identificering
3. Udvikling og differentiering af vejledning af unge med særlige behov for vejledning, herunder samarbejde dels mellem overgangsvejledere og gennemførelsesvejledere, dels mellem uddannelses- og erhvervsvejledere og de øvrige instanser, der er involveret i den unge

Ad 1. At diskutere og arbejde med definitioner – og relevansen af definitioner

Vejledningslovens ”særlige behov for vejledning” er et uhensigtsmæssigt ordvalg, der overlapper med særlige behov i forhold til specialpædagogisk støtte og særlige behov for støtte i servicelovens forstand, evt. i forbindelse med særlige handicaps.

”Behov for særlig vejledning” var måske bedre. Det ville også fjerne en mulig illusion om, at man ”en gang for alle” kunne foretage en identifikation og få udpeget de unge, der skal vejledes. Forskningen på området siger: dels er særlige behov foranderlige; dels er de ikke monokausale, men måske et udtryk for sammenfald af risikofaktorer, dels behøver de ikke at være synlige i andet end lige netop, at man har et særligt behov for vejledning om valg af uddannelse og erhverv.

Endelig er der risiko for en etikettering, der kan medvirke til at konstruere den unge som problembærer, frem for at se på ressourcer og kontekst.

Ad. 2. Arbejde med identificering

Identifikationen af vejledningsbehovene skal følgelig være løbende og afpasset efter hvilken vejledningsindsats, der er relevant på det pågældende alderstrin for den pågældende unge.

Evt. screeninger skal være målrettet afklaring af vejledningsindsats.

Andre instanser kan ønske sig andre screeninger, men det er ikke nødvendigvis vejledningen vedkommende.

Afhængig af alderstrin kunne en tilpasset screening oplagt indeholde den unges egne formuleringer om vejledningsønsker og foreløbige fremtidsforestillinger, uden at være en formel plan. Man kunne forestille sig elevaktiverende screeninger/gruppesamtaler mv.

Generelt peger materialet på, at vejlederne i identifikationen snarere end ”risikofaktorer” skal bruge ”deres subjektive professionelle dømmekraft” (Pless og Katznelson). At elevens selvbestemmelse er vigtig. At flere involverede bør inddrages, herunder forældre og eleven selv i planlægning af indsatsen.

Ad 3. Udvikling og differentiering af vejledning af unge med særlige behov for vejledning, herunder samarbejde dels mellem overgangsvejledere og gennemførelsesvejledere, dels mellem uddannelses- og erhvervsvejledere og de øvrige instanser, der er involveret i den unge

Den største udfordring ligger i, hvilke mål vejledningen om uddannelse og erhverv skal have på de forskellige trin, og hvilke strategier man vil lægge for at opfylde disse mål.

I den nye lov (559 af 06/06/2007) angives et par retningslinier:

Tilrettelægning af særlig indsats fra 6. kl. for elever med særlig risiko for ikke at gennemføre en ungdomsuddannelse. Dette er en UU-opgave, men i høj grad som koordination. UU må indhente lærernes vurdering af elevernes skoleindsats, og hvor situationen findes utilfredsstillende, må det være oplagt, at UU i samarbejde med lærere, forældre og ung på basis af elevens faglige og sociale ressourcer tager stilling til, om der skal iværksættes særlige undervisnings- og vejledningsforløb. Evt. væk fra skolen.

Tilsvarende skal der i 9. kl. tages stilling til brobygning og brug af mentor for unge, der skal have personlig og faglig støtte.

Endelig bør behovene for særlig vejledning kædes sammen med en diskussion af vejledningsbegreb, både ”det udvidede”, der arbejder på at skabe muligheder for de unge, og med en afgrænsning, hvor uddannelses- og erhvervsvejledningen henviser til andre instanser. Og de særlige vejledningsbehov kan måske blive tydelige gennem udvikling af diverse kollektive vejledningsformer.

Det er også tydeligt, at særlig vejledning kræver samarbejde og opfølgning på tværs af institutionerne.

Litteratur

Love:

- Lov om vejledning om valg af uddannelse og erhverv (Lov nr. 298 af 30/04/2003)
- Med ændringer: Lov nr. 523 af 24/06/2005 § 20 og Lov. Nr.314 af 19/04/2006
- Lov om ændring af lov om vejledning af uddannelse og erhverv og forskellige andre love... (Lov nr. 559 af 06/06/2007)
- Bekendtgørelse af lov om vejledning om valg af uddannelse og erhverv (LBK nr.770 af 27/06/2007)
- Folketinget, L 171: www.folketinget.dk/Samling/20061/lovforslag/L171/som_fremsat.htm
- Bekendtgørelse om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand (BEK nr. 1373 af 15/12/2005)
- Bekendtgørelse om lov om folkeskolen (LBK nr. 1049 af 28/08/2007)
- Serviceloven (lov om social service, lovbekendtgørelse nr. 699 af 07/06/2006).

Litteratur:

- Bekymringsbarometeret
- Bryderup, Inge; Madsen, Bent og Sejer Perthou, Anette 2002: Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud: en undersøgelse af pædagogiske processer og samarbejdsformer, Danmarks Pædagogiske Universitet

- Bøtker, Carsten og Pedersen; Leif E. 2003: Den rummelige skole- og vejledning
- Danmarks Evalueringsinstitut 2007: Vejledning om valg af uddannelse og erhverv
- Ejrnæs, M. 2006: Chanceulighed og risikofaktorer, relevante begreber for vejledere. I Perspektiver for vejledning. CVU Midt-Vest
- Grupper med særlige behov: EMU - elektronisk mødested for undervisningsverdenen. <http://tilgaengelighed.emu.dk/tilgaengelighed/handicap.html>
- Hansen, Jørgen 1999: Særlige behov i det danske uddannelsessystem <http://udd.uvm.dk/199902/udd99-5-2.htm?menuid=4515>
- Jensen, Ulla Højmark og Jensen, Torben Pilegaard 2005: Unge uden uddannelse: hvem er de, og hvad kan der gøres for at få dem i gang? SFI
- Jensen, Niels Rosendal og Gudmundsson, Gestur 2005: Pædagogik for unge med særlige behov – en forskningsbaseret udredning om, ”hvad der virker”. DPU
Findes også netbaseret på www.dpu.dk
- Jensen, Steffen 2006: ”Vejledningsindsatsen overfor unge med særlige behov” - www.ug.dk/Videnscenter
- Katznelson, Noemi 2004: Udsatte unge, aktivering og uddannelse. Ph.d.-afhandling DPU
- Katznelson, Noemi og Pless, Mette 2006: Unges forestillinger om arbejde. Tidsskrift for Arbejdsliv, 2006, nr.3, s 37-52
- Nykøbing Falster (www.nyk-f-kom.dk/pdf/kultur/handleguide.pdf)
- Pless, Mette og Katznelson, Noemi 2006: Unge ét år efter niende klasse. Cefu 2006
- Pless, Mette og Katznelson, Noemi 2007: Unges veje mod ungdomsuddannelserne
- Vejledning ved Ungdommens Uddannelsesvejledning www.ug.dk/Videnscenter%20for%20vejledning/Forside/Bibliotek/Leksikon/Vej...